

Frantziako Iraultzaren ideologiak

Joseba M. Goñi Galarraga

JAKINen zuzendaritzak Iraultza Frantsesean Hexagono oso-ko etorkizunean eragina izan zuten politika egitasmo eta ideologi-
gien laburpen motz bat egiteko eskatu dit. Galderari erantzuna
ematen diodalakoan nago, berorren panoramika ingurune geogra-
fiko zabalago batetara eraman eta 1798-1799ko Iraultzak ondorengo
Europar edota munduko historian ukan dituen eraginak zeint-
tzuk izan diren erakustean; izan ere, hamarkada horretan abiada
bizian gertaturikoen oihartzuna —Napoleonek ondorengo hama-
bost urte luzetan zehar eraikitako nagusitza militarra ahaztu gabe,
noski— gaurko munduan ere indarrean dago.

Iraultza orok berekin dakarren ondorengo garaietarako eredu-
garritasunaz at (positiboa nahiz negatiboa izan berori), Frantziako
Iraultza, eztabaida ideologikoen iturri agortezin eta oparoa izan
dugu, edo beste era batean esanda: 1789az geroztikako ideologia
eta politika egitasmoak haren itxurara egin dira, eta, alde honeta-
tik, ideologi lehentasunek honako gertakizun honen interpretazio-
an beste edozeinetan baino eragin handiagoa izan dute.

Iraultzaren oroimen historikoa kontutan hartuz, badira histo-
rilariek azpimarratu dituzten bi alde kontrajarri, zinez esankorrak:

1) XIX. mendean gertaturiko iraultza guztiek, eta baita XX.eko batzuek ere, Frantziakoan bilatu dute eredia, eta ez iraultza amerikarrean (nahiz eta, jakin badakigun bezala, Ipar Amerikakoa kronologiaz lehenagokoa izan), eta hartan, eta ez honetan, bilatu gura izan dute norberaren jatorria. Honela, 1830eko iraultza liberalak, 1789ko iraultzaren "revival" bat izan asmo zuen; 1848ko zenbait iraultza liberalek eta 1848ko otsaileko iraultza "sozializante" paristarrak ez zuen beste asmorik; beste hainbeste gertatzen da 1871ko Pariseko Komunarekin, eta Errusian 1905eko eta 1917ko boltxebikeek, eta Lenin-ek bereziki, ukan zuten jarrerarekin ere.

2) Azaleko ahobatezko erreferentzia amankomun honek pentsaraziko ligukeenaren aurka, Frantziako Iraultzaren esangura historiko eta politikoa oso modu ezberdinez ulertu dute, bai batzuek eta bai bestiek. Honela, bakoitzak gehien komeni zitzaiona bilatu du frantziar gertaera korapilatsu, nahasi eta nabar honetan. Norbait aukera politikoen arabera hautatu izan dituzte gertaerak, bakoitzaren ideologiarekin, gizarte egitasmok eta abarrekin hobeto uztar zitezkeen pertsonai, gertakari, ekintza politiko eta eritziei lehentasuna eta nagusitasuna emanez interpretazioan.

Horrela, garaiko gizarte- nahiz politika-egitasmok bakoitzak Frantziako Iraultza bere alde eduki asmo izan du (hauxe bera esan behar Absolutismoari dagokionez, izan ere Absolutismoarentzat iraultza gaitz ororen zioa izan arren era berean azken esplikazioa denez gero, jarrera hau ere azken finean gauza bera bait da). Baina iraultza aztertzailearen nortasun politikoaren araberrako xedearen menpe jartzen da interpretazioa, Iraultza "batasun itxi" bat legez ulertzen delarik, hots prozedura bakar eta bakun legez. Aukeratu ikuspegiari jarraiki, eskuindar nahiz ezkertiar, burges edo sozialista, atzerakoi edo iraultzaile, eliztiar edo Elizaren aurkako, bakoitzak bere ikuspuntutik begiratu du. Interpretazio bakoitza, jendea bereganatu nahirik, aitorten politiko bilakatu izan da, eta azkenean politika-joera handi bakoitzak izan du horretaz bere interpretazio-eskolaren bat.

Badakigu ongi asko nola iritsi garen puntu honetaraino: XIX. mendean buruzagi politikoez, iraultzaren doktrinazaleek, filosofoek, legegizonek eta abarrek ezin izan zioten "Iraultzari buruzko gogoeta" bat egiteari uko egin, eta Frantziako Iraultzaren historiariek berek ere beren lanak militantzia politiko baten barnean idatzi zituzten. Ondorioz, interpretazio historikoa, ideologia politikorekin edo historilari bakoitzaren politika egitasmoarekin hertsiki lotuta geratu izan da.

Baina, bestalde, on deritzagu iraultzaren historiografiaren gaur egungo egoera behar bezala ulertu ahal izateko, arestian aipatu jarrekek, mesfidantza eta Iraultzarekiko urruntze bat sortarazi duela esateari, Iraultza bera hainbeste ikaskizun kontrajarri ateratzeko harrobia izan denez, gaur egungo gizartearen mito liluragarri bezala ageri da. Azken ehun urte hauetan, Unibertsitate mailan ere, gaiaren trataeran azterkizun berri bezain erakargarriak ireki diren arren, ez da gertakaria hotsasun osoz begiratzerik lortu, eta ez jakin, bigarren mendeurren honetan ere, Frantziako Iraultza hura gertaera historiko bezala soilik begiratu ahal izango dugun; jadanik gertatu, amaitu eta sailkatutako zerbait legez ulertzea ahalbidetuko lukeen objektibizazioa eskuratzeko saioek nekez lortzen dute beren xedea, nonbait.

Aurten bertan egin den azken saio entzutetsuak, Furet-en lanarenak alegia¹, beste ikuspegi bat lortzea zuen helburutzat. Hain zabaldua dagoen Iraultzaren interpretazio ekonomikoaren nahiz sozialaren ordez, 1789ko Iraultza batez ere iraultza kultural bezala ulertu nahi izan du, gainerako guztia, burgesiak boterea eskuratzeari baino demokraziaren etorrerari garrantzi gehiago emango liokeen gertaera politiko bezala begiratu. Baina beldur gara lan honek ere, jada luzeska den bibliografia baten parte izanik, ez ote duen kale egingo, baina, nolana ere, jasoko du honek ere laster asko erantzunik barrikadaren bestaldetik.

Artikulu honen laburtasunak beharturik, Iraultzaren lau pentsamolde eta interpretaziotan baino ez gatzazkizu arituko, irakurle: absolutista edo kontrairaultzaileen, liberalen, sozialisten eta marxisten interpretazioak ekarriko ditugu hona. Amaitzeko, gaur egungo joera zenbait aipatuko da.

Ideologia kontrairaultzailea

1789ko Iraultzaren irakurketarik kritikoa eta kontrakoa da hau, eta baita zaharrena ere; gertakarien garaikidea da, eta, gezurra badirudi ere, ez da frantsesa, anglosaxoniarra baizik (Burke-ren *Reflections on the Revolution in France*, 1790). Hasieran interpretazio honek ez zuen eragin handirik izan erbestera eta morkizaleen ekintza kontrairaultzailean, baina Chateaubriand, De Maistre, lehen aroko Lamennais, De Bonald autore frantsesen bidez, interpretazio kontrairaultzaileak pentsamolde bateratu bat

sorterazi zuen: tradizionalismo filosofiko nahiz politikoa. Azken honen iturritik edango dute ondorengo talde absolutistek, monarkiko-legitimistek eta baita demokraziaren aurkakoak direnek ere.

Sinplegia litzateke kontrairaultzaileek ideologia bat sortzeko ere ez zirela gauza izan uste izatea. Iraultzaren historiografiara haiek egindako ekarria Iraultzan izan omen zen talde masoniko eta iluministen ustezko konplot antimonarkikoaren tesiena bakarrik izan dela baieztatzeak askotxo dirudi, inondik ere (Rivarol-ek, Barruel-ek eta abarrek esan ohi zuten legez). Edota, beste muturreko interpretazio probindentzialista: honen arabera, Antzinako Erregimen frantsesaren erorketa, garai hartako kristau fedeari leialki ez jarraitzeagatik Jainkoak ezarritako zigorra zela da eritzi honen tesia.

“Whig” partiduko parlamentaria zen Burke-k Frantziako gertaera haiek aztertzean, ezin zezakeen bere jatorri ingelesa alde batera utzi. 1688ko Iraultzaren ondarea balioetsi nahirik, Frantziakoarekin alderatzean hura askoz balio hobekotzat jotzen du. Ingalaterrak askatasun egarriarekin batera pragmatismoa jarri zuen lekuan, Frantzian ez du ikusten abstrakzio-gogo harro bat baino. Burke-ren ustez, gizarte-bizitza kontrastetasunen arteko oreka arautu batean moldatu behar da, iraganaren eta orainaren arteko harmonia bilatuz. Baina Frantzia arretagabea izan da bere historia-rekiko. Honela sortzen da bi Konstituzioen arteko, edo obeto esan, herrien berezko eta idatzizko bi Konstituzioen arteko lehia-ren eztabaidakizun sonatua.

Tradizionalismoarentzat oinarri-oinarrizkoa da gizarte- nahiz politika-aldaketetan herrien iraunkortasun historikoari eustea. Monarkiari dagokionez, berriz, hastapen honek Koroaren betekizuna goraiatu egingo du, izan ere Europako hainbat kasutan Estatu-Nazioen oinarritzko egituraketa historikoa sendi dinastiko handizale jakin batzuei zor zaiela uste bait da. Burke-k, kritika guzti horiek direla medio, ingeles utilitaristen pentsamolde liberala moldatu eta berrituratu zuen. Askatasunaren sustraiak Ilustrazioaren arrazoi abstraktuan ez, baizik gizabanakoa eta pertsona berezian bilatuz. Ilustraziozaleek naturari eta arrazoi abstraktuei egiten zieten lekua orain historiak beteko du, eta aurrerapena ez da jada aurrekoarekiko haustura legez ulertuko, konpromezuaren artea bezala baizik. Modernotasuna berriz, aristokrazia, kristautasuna eta burgesia liberalaren arteko sintesia izanen da funtsean.

Ikusten denez, aski liberal moderatua zen honek, De Maistre eta De Bonald bezalako frantses tradizionalista klasikoen kritika kontrairaultzailearen oinarri-oinarrizko intuizioak eskaini ahal izan ditu. Bi autore horiek duten pentsakeraren mistikotasun probidentzialista eta biek erlijioari eman dioten aparteko garrantzia alde batera utziz (gogora katolizismoak, horien aburuz zenbaite-rainoko garrantzia izango lukeen Iraultzaren ondorengo gizarte-nahiz politika-bizitzaren birreraiketan), bada bien filosofi eskemeta Iraultza gaitseztean oinarritzko adostasun bat: gizartearen arrazionalismoa aplikatzeaz halako mesfidantza bat, tradizioaren ondareaz duten sentiera baikorra, herri bakoitzaren etorkizuna norabidetzen duen berezko indar probidentzialarekiko begirune eta atxekimendua (De Maistre, *Considérations sur la France*, 1790).

Guzti honetaz gain, norbanakoaren arrazonamenduari talde-mailako esperientzia historikoari baino garrantzi handiagoa ematea, edota gizabanako honek Estatuarekiko izan ditzakeen eskubi-deetan baino berorrek gizartearekiko dituen betekizunetan arreta gehiago jartzea; aurrerabidea, alderdi politiko eta interesek bultzaturiko taldeen araberrako gizarte-banaketan datzala uste izan ordez, zatikamendu gabeko gizartearen antolamendu bateratuan oinarritu gura izatea, etab. (De Bonald). Besteak beste, Chateaubriand eta Nodier izango dira ideia hauetan bihotza, beroa eta sentimendu erromantikoak jarri zituztenak, izan ere erbestealdi luzeak nozitutako irakurle goak samurtasun eta erruki apur bat eskatzen bait zuten, borondatezko edo bortxazko emigrazioek eta familietan jasandako gilotinamenduek eskatzen zuten bezala.

Europako gainerako herrialdeetan hain eragin handia izanen zuen iraultzakontrako interpretazio frantses honek ez zuen badaezpadako babeslekua lortu Alemanian, batez ere Prusia eta Austrian. Histori lanetan itzal handikoa zen ikertzaile zenbaitek (besteak beste Von Sybel, Ranke, Treischke-k) Iraultza Frantsesa exenplu txartzat hartu zuen, hainbeste mendetan finkaturiko legegari eta antolamentu historikoari zor zitzaizen premiako begiramendurik izan ez zielako.

Frantziako iraultzakontrako tradizionaltasunak, Pariseko 1871ko Komunako matxinadaren ondorioz, beldur zirenen gogotan bizialdi berri bat ezagutu zuen. Oraingo honetan ere liberal bat izan zen pentsamolde horien bultzatzaile (H. Taine, *Les origines de la France contemporaine*, 1875-1893). Idazle ospetsu honen ustez ere, Frantziak zituen gaitz guztiak Iraultzarekin batera sortu ziren eta ezinbestekoa zen gizarte frantsesaren duintasuna eta in-

darra kaxkartzen zituzten oldarkeria eta zimbili-zanbuluak bertan behera utziko zituen politika-bide erabakia aurkitzea. Psikologia sozialaren axioma batzuen bidez zernahi esplika zitekeela uste zuen, eta Iraultzaren esanahia, gutxiengo handinahi baten triki-mailuetara, herri matxinadetara, edo masen kontrolgabeko ekin-tzetara mugatzen zuen. Gogor epaitu zituen XVIII.ko filosofoen hastapen abstraktuen jarraitzaile ziren parlamentariak. Liberal-ohi baten jarrera honek sustatu zituen XIX. mendeko azkenaldian errepublikar doktrinarien lanak.

Ideologia liberala

Frantziako Iraultza interpretatzen saiatu diren korrronteetik prestigiozko autoreetan sendoena eta munta handiko obretan ugariena tradizio liberalekoa da ezpairik gabe. Eskola hauxe izan da arazoen hierarkia finkatu eta kronika hain nahasi batean zein gertaerak duen egiazko lehenetasuna erabaki duena (*Tiers Etat*-aren deklarazioa Nazio-Biltzarrean, *Jeu de Paume*-ko zina, Bastillarako asaltoa, etab.). Ideologia liberalarentzat Iraultzaren bi lorpen nagusiak 1789/8/26ko Gizakiaren eta Hiritarraren Eskubideen Deklarazioa eta 1791ko Frantziako iskribuzko lehen Konstituzioaren idazketa izan ziren zalantzarik gabe, hau da, zentzu akademiko hertsian Iraultzaren fase moderatua deritzana, edota baita edozein lekutako liberalek hain maitea duten Monarkia konstituzionalaren fasea ere. Jadanik hilik egon arren izpiritu frantses kritikiko berriaren aita fundatzaileak diren filosofo ilustratuen obretako ideia eta proiektu politikoak ernaberritzea, gizarte geruzatu eta pribilegiatu baten suntsitzea eta berdintasun juridikoaren eta ordezkari-tza-sistemaren inperioak gobernatutako Estatu bat antolatzea, horra hor prozesu iraultzailearen aurrerapen historiko funtsezkoa, ideologia liberalaren arabera.

Interpretazio honen indarra 1871n Frantziako III. Errepublika sortu zenetik aurrera sendotua geratzen da. Garai honetan, urte askotan boterea beren eskuetan eduki zuten errepublikanismo militantek eta erradikal-sozialismoak aurre egin beharko diete bi muturretan dauden monarkismoaren hondakinei batetik eta gorantz doan proletalgo industrialari bestetik. Uztailearen 14eko Bastillaren hartzea jai nazional bihurtzearekin Iraultzaren interpretazio jakin bat mitifikatu zen, bestea erabat errefusatu zen bitartean.

Iraultzaren fase moderatua eta erradikala —'89a '93aren aurrez aurre— kontrajartzea eskuin eta ezker politikoaren lerro banantzailerik gisa XIX. mendearan amaieran bakarrik gertatzen den arren, bi aro horiek banantzeko planteamendua askoz ere lehenagokoa zen eta lehen garaietako tradizio liberaletik zetorren zuzenean. Madame de Staël izan zen, Necker-en alaba ospetsua (*Considérations sur la Révolution Française*, hilondoko obra, 1818), Iraultza historiarren filosofiaren ikuspegi batean lehenengoz kokatu zuena, gizarte orok feudalismoaren, erret despotismoaren eta gobernu ordezkakorraren eboluzio hirukoitza korritu behar zuenez, Frantzian gertatutakoa bigarren estadiotik hirugarrenerako pausoa besterik ez zela baieztatu zuenean. Eta pauso hori are eta beharrezkoagoa zen eskubide historiko bati zegokion neurrian: "(Frantzian) askatasuna zaharkia da, despotismoa, ordea, berrikia". Bi iraultza diskriminatza, Terrorea ('89ko printzipioen desbiderapen zorigailtekoa) inolako aitzakirik gabe gaitzestearekin batera, ia liberalen ondarea soilik den analisia izango da Copper-en taldea deitu izan dena Leman lakuaren ertzetan bildu zuen emakume honen obraren ondotik, Constant izango delarik zalantzarik gabe bere ikasle eta jarraitzaileak distiratsu eta ezagunena.

Izualdi jakobindarraren drama iraultzaileak berarekin dakarren odol, gilotina eta gudu zibila (gure egunotan "genozidio franko-frantsesa" (Sécher) deitu izan dutena) ikusi ondoren, liberalentzako irteerarik erraz eta arruntena zera gertatu zen, '89a ona eta beharrezkoa izan zen bitartean '93a dohakabea eta itzurgarria izan zela esatea. Baina egiazki itzurgarria ote zen? Thiers eta Mignet bezain irakurriak izandako historilari liberalek ahalke eta kezka gutxiago erakutsi zuten Izualdia aztertzerakoan; autore hauek fase hori ezinbesteko ondorio bezala onartu zuten, nazioaren bizi-iraupenerako une larrietan patriotismoaren, Estatu-arrazoiaren eta errerealismorik zorrotzenaren ikuspegitik botereari datzekion zerbait bezala.

Baina liberalen tradizio historiografikoak funtsezko haustura bat jasango du ezker politikoaren eremuan erromantizismo literarioak bere sarrera egiten duen une beretik. 1848ko Iraultzaren bezperetan gertatzen da Iraultzari buruzko hiru maisulanen argitarapena hain zuzen: Lamartine, *Histoire des Girondins* (1847), Louis Blanc, *Histoire de la Révolution* (1847-1862, 13 liburukitan) eta guztietan ezagunena, Michelet, *Histoire de la Révolution Française*, (1847-1853); autore bakoitzaren orientazio-desberdintasunak ahaztu gabe, noski, elementu berri bat plazaratzen da: bapatean,

Iraultzaren subjektu historikoa aldatu egiten da, lehen handikiak eta protagonistarik ospetsuenak ziren lekuan orain masa izenik gabeak ziren, "herria", *Frantziako herri zintzoa* noski, askatasunaren eta justiziaren bila abiatutako epopeia honen heroea zalantzarik gabe.

Eresi kutsu batek betetzen ditu emozio suharrez gainezka dau den obra hauek; Lamartine eta Michelet-en kalitate literarioak bizi berria damaio iragan zaharkitu eta eihar bati; izaera mistikoko sinkretismo idealista batek korritzen ditu haren orrialdeak. Michelet-en obra, agian bere poetakidearena baino eskasagoa kalitate historikoari dagokionez, gehiegizko filia eta fobiaz zamatu, patriotismo frantsesaren eskola eta eredu bihurtzen da zenbait belau-naldirentzat eta gaur egun ere haren obra nahitaez irakurri beharrekoa eta ordezkazina bezala aipatzen da Iraultza barrutik bizi nahi baldin bada. Baina Michelet-ek, bere hunkipenekin eta teknika erromantikoz kutsatutako bere lumarekin beste funtsezko aldaketa bat gauzatzen du Iraultza interpretatzeko ikuspegian, izaeraz kontzeptuala eta politikari begira baloraziozkoa den aldaketa: herria eliteen aurretik, demokrazia liberalismoa baino garrantzitsua goa; sozialismoa amaitu gabeko iraultza baten egiteko fase gisa. Michelet-en ondotik '93ak osatzen du ezker frantsesaren patriotismoa, ez sozialista bakarrik baita errepublikano/erradikala ere. Azken talde politiko hauen arteko liskarra etxekotu egiten da beren heroea hautatzeko orduan, Danton ala Robespierre? Errepublikanismo erradikala Danton-en irudiaren atzean lerrokatu baldin bazen, aipatu pertsonaiari Aulard irakasle ospetsuak eskaintako bultzada historiografikoa zela eta, geroxeago haren ikasle izandako Mathiez militantismo robespierristarik sutsuenean abiatuko da, sozialistek nahiz marxistek begi onez hartutako interpretazio-bidea hain zuzen. Baina ezkerria baino oraindik ere ezkerreago dagoenik bada beti ere eta horien artean egongo da aipatutako autore biak baino Hébert nahiago duenik.

Iraultzaren interpretazio liberalen artean ezin utzi genezake aipatu gabe A. De Tocqueville (*L'Ancien Régime et la Révolution*, 1. liburukia 1856an, amaitu gabeko obra), agian bere autorerik ospetsuena eta baita originalena ere; 1848-1851 denboraldian bere postu politikotik gizarte frantsesaren sakoneko analisiak kezkatu-rik, 1848ko herriaren leherketa iraultzailea Inperioaren zesarismo bonapartistan endakatzen zela ikusiz (1851ko abenduak 2), zera galdetzen dio bere buruari, balizko Iraultzarako itzulerak ospatzen aritu ordez ez ote den Frantzia oraindik ere Erregimen Zaharrean finkatua egongo.

Planteamenduak bere garaikideak sutu eta berotzen ditu, baina berrikuntza nabarmenak suposatzen ditu aldi berean. Horrela urte luzetan errotutako kontzeptu eta hipotesiak kolokan jarri eta haitzaten dira, Iraultzak gauzatutako haustura historikoa kasu. Gure autorearentzat, aldiz, betidaniko Frantziaren identitatea da Iraultzan barrena egokitu eta moldatu dena; Europan nagusitzeko nahia, Estatuaren zentralismoa, gizartearen atomizazioa eta erradikalismo filosofikoa 1789a baino lehenagoko errealtateak dira eta urte horretan gertatuak frantses herriaren betiko historia argitu eta zabaltzea besterik ez du egin. Interpretazio honek, "elebazioz" barrikadetatik at egonik, bai batzuk eta baita besteak ere asetzen ditu partzialki besterik ez bada ere, monarkikoek Luis XVI.aren erreformismoaren defentsa atsegin bait dute 1787-89an, eta sozialistak, bestalde, Tocqueville-k klasearteko borrokari prozesu iraultzailean emandako garrantziagatik zordun bait zaizkio.

Ideologia sozialista

Frantziako iraultzaren interpretazio sozialista jo genezake mende honetan eraginik handiena eta onespelik sendoena lortu duena bezala, eta hori arrazoi nagusi bategatik. Lehen aldiz formulatu zuen autore ospetsuaren, J. Jaurès-en, eta ondoren beren katedretatik gaur egun apenas aipatzen den sozialismo frantziarraren liderrak eduki zuen funtsezko intuizioari era jantziago eta eskola-tuago bat eman zioten historilari profesional andanaren artean (Mathiez, G. Lefebvre, Labrousse, Soboul, etab.) sortu zen kidetasun zoriotsuagatik hain zuzen.

1901ean Jaurès-ek *Histoire socialiste de la Révolution Française* argitaratu zuenean, "sozialista" hitzak dezente sumindu zuen burgeseria errepublikarra, izendapen horretan frantsesen ondare amankomuna zena talde militante batek bereganatzeko saio bezala ikusiz. Baina Jaurès-en murrizketa arriskutsu horretantxe zetzan, hain zuzen, autorearen berrikuntza eta intenzionalitate guztia: Iraultza langile-klasearentzat erreskatatzea, pedagogia iraultzailearen eredu bezala aurkeztea, bere baitan gordeta zeuzkan humanismo sozialistaren birtuteak aurkitzea eta Frantziako langile-klaseari tradizio historiko nazionalean sustraituriko ideal sozialista eskaintzea. Ahalegin horren paradoxa zera izan zen, lan horrek askoz ere eragin handiagoa eduki zuela intelektual eta unibertsitarien artean langile-klasean bertan baino.

Historiografia iraultzaileen sozialismoak suposatu duen ekarpenak ezaugarri nahikoa homogeenak ditu zenbait gairekiko duen hobespenari dagokionez: arazo ekonomiko-sozialen azterketari ematen zaio lehenetasuna batez ere, Erregimen Zaharreko Frantziaren egoera soziala xehetasun osoz analizatuz (arrazoi edo jatorri historikoaren arazoa), jadanik nagusitasun ekonomikoa lortua zuen klase burgesaren botere politikoaren hartzea, Robespierre-k iragarritako demokrazia baten eredia, ez politikoak soilik, baita ere soziala, nekazalgoaren garrantzia faktore iraultzaile gisa, eta oro har ekintza ekonomikoen eta ideal iraultzaileen arteko harremanen arazo zail eta neketsua azaltzen saiatuz.

Iraultzaren lehen mendeurrena zela eta sortua izan zen Sorbonako Iraultza Frantsesaren katedra ospetsua ehun urtetan gidatu zuten maisuak —Aulard, Mathiez, Lefebvre, Soboul eta historiografian bidegabeki atzenduak izan diren Sagnac eta Reinhard irakasleez ari gara— jakobinismorik puru eta gogorrenaren defentsarekin identifikatzea gehiegizkoa den arren, egia da, maisu horien arteko desberdintasun eta aurkakotasun, zenbait kasutan grina eta pasioek sortuak, guztien gainetik beraiek izan direla hainbat hamarkadatan sentikortasun eta orientazio historiografikoa goitik behera gidatu dutenak.

Aulard historia politikoan gailentzen den bitartean, Mathiez iraultzaileek Izaki Gorenaren eta Arrazoi Jainkosaren erlijioekin zituzten loturak kezkatzen zuten, '20ko hamarkadan Robespierre Lenin-ekin parekatzen ez zuenean, diktadura jakobindarra legitimatzeko aukera emango liokeen doktrina koherente bat ez edukitzea egotziz lehenari, diktadura horixe iraultzaile errusiarrak erakitako proletalgoaren diktaturaren eta kolektibismoaren aitzindari historiko bezala jotzen bait zuen berak. Lefebvre eta Soboul-ek ez zuten onartu Mathiez-en transposizio historiko hain erradikal hori, eta deblauki ukatu zioten politika sozialistaren izaerarik txikiena ere jakobindarrek bultzaturiko igualitarismoari, hauek ezin bait zuten kontsumoko ondasunen emergentziazko sozializazioa besterik proposatu. Ikusitako desberdintasun guzti horien gainetik, interpretari guztiok badute oinarritzko sustrai amankomun bat, Iraultza funtsean klase-borroka bat bezala azaltzen bait dute, burgeseriak noblezia feudalaren aurka egindako borroka bezala; nobleziaren eta burgeseriaren arteko konpromezu oro haustean, azken hau herri-masa nekazari eta hiritarretan oinarritu zen. Behin Frantziako hesi ekonomiko eta sozialak hautsirik zeudela, merkatu nazional handi bat sortzeko eta gizarte kapitalista garatzeko

baldintzak ezarri ziren, nekazal gizartea aurrenik, nekazarien artean lurraren jabetza banatuz eta gizarte industrialia ondoren, Ingalaterratik teknologiaren bulkada iritsiko zenean.

Aurrekoa ikusi ondoren, erraz ulertzen da eskola sozialistak gizarte-kaparik baxuenen ikerketarako erakutsi duen interes handia, kapa horiek izan bait ziren prezio eta alokairuen oszilazio ziklikoak gehien jasan zituztenak Erregimen Zaharrean (Labbrousse) eta errebolta iraultzailean egituraz eta mentalitatez hain zorrozki deskribatuak izan diren mekanismoek mugituak (Rudé). Bere orokorrean, Frantziako Iraultza kapitalismoranzko bidean etapa bat bezala hartu behar da, frantsesen kasuan bide hori hain modu berezi, propio eta eredugarri batez eginga izan baldin bazen ere. Bide hori antolatzerakoan ebatzi ziren gainera modernitatearentzat hain funtsezkoak diren zenbait arazo, hala nola *Askatasunaren Iraultza* giza eskubideen Deklarazioaren bitartez, *Berdintasunaren Iraultza*, baita eremu ekonomiko-sozialean ere, prezio eta alokairuak arautzeko mekanismoak ezartzen saiatu zirenean, beraien arteko harreman bidezko eta egokiak finkatuz (Maximoaren Dekretua) eta azkenik *Batasunaren Iraultza*, Frantzia garaikidearen Estatu zentralista eta uniformatzailea sortuz.

Ideologia marxista

Frantziako Iraultzari buruzko lan monografikorik inoiz idatzi ez arren, Marx oso interesatua zegoen garai jakobindarraren eza-gutzaz; horregatik Konbentzioaren aktak, Babeuf-en idazkiak, Robespierre eta Saint-Just-en hitzaldiak, etab. irakurri zituen, eredu iraultzailearen ikuspegitik aktualitate politiko frantziarrak idazten zuen bitartean. Marx-entzat ez zegoen zalantzarik, Frantziako Iraultza klase-borroka baten ondorioa izan zen, burgeseriaren garaitia erabatekoarekin, giza emantzipazio atzerazina lortuz. Hala ere, emantzipazio hau izaeraz oso murrizta zen eremu politikora soilik mugatzen bait zen Estatuaren ekintza zela medio, eta antolamendu ekonomiko-sozialaren maila alde batera uzten bait zuen; hauxe izanik langilea alienazioaren sareetan murgiltzen duena. Giza emantzipazio oso batek ekintza ekonomiko-sozialaren eta ekintza politikoaren bateratzea ekarri beharko luke, jabetza pribatuaren abolizoarekin hasiz, eta neurri hau inola ere ezin espero zitekeen burgeseriengandik, proletalgoarengandik baizik.

Hona hemen bada Iraultza nola agertzen den giza emantzipazioaren fase interesgarri bat bezala, baina oraindik erabat burutzerara heldu ez dena; egiteko dagoen lana iraultza proletarioak jarraitu beharko luke.

Iraultzaren analisi historikoaren osotasunean Marx-ek ohar partzialen sail handi bat notatu zuen: girondindarren eta jakobindarren arteko aurkaketan burgeseriaren eta proletalgoaren arteko klase-borrokaren lehen zantzuak ikus zitezkeen; Robespierre-ren akatsik handiena erreforma sozialetaz ez axolatzeara izan zela, Estatuaren aparatua indartzea bait zen haren kezka nagusia, etab. Eta ohar horixe ongi kontutan eduki zuen Lenin-ek, elite profesionalizatuak masa-mugimenduaren gidaritzapean zuen garrantzia iraultzailearen doktrina formulatu eta ondoren guztiok dakigun arrakastaz eta eraginkortasunez aplikatzen jakin zuenean. Aktibismo boluntaristaren balorazio honexek eraman zuen, zalantzarik gabe, boltxeviceak sozialdemokraziaren "jakobindarrak" bezala izendatzera.

Erraz uler daiteke historiografia sobietar modernoa masarik aktibisten eta baztertuenekin zerikusia zuten arazoetaz oso interesatua egotea (Babeuf-en konspirazioa, *Enragés* edota *Sans-culottes* zirelakoak, nekazariak, etab.), gertaeren kronikan beti ere arreta berezia eskainiz talde horien presentzian; horrela giza eskubideen Deklarazioa edota 1791ko Konstituzioaren prestaketa gutxiuak izango dira 1792ko abuztuko herri-altxamenduaren mesedetan; Parlamentuak askoz ere interes gutxiago sortzen du *Komuna* iraultzaileak baino, 48 sail paristarren erakunde zentralak baino.

Historiografia marxistak Babeuf-en eta bere taldearen konspiraziorako (*Berdinen konspirazioa* deitua izan zen gertakarirako) zuen interesa oso ongi azal daiteke onartzen baldin bada iraultzaile mengel honen pentsamendua dela doktrina politikoen historian lehenengo formulazio garbiki komunista. Gai honek ondorengo urteetan edukitako garapen historiografikoak 1797ko gertakariak (Jakobindarren Direktorioaren aurkako asaldakuntza-saioa, poli-ziak bertan behera utzi zuena eta ustez bere buruzagia zen Babeuf hil zutenean amaitu zena) berez zuen baino garrantzia handiagoa lortu du.

Gertakari hori ia ustekabean pasatuko zen judizioaren aktak, *Berdinen Manifestua* izeneko idazkiak, eta ondoren Buonarrotti izeneko konjuratu-ohi batek idatzitako lanak marxismoari geroagoko marxismoarekin hain estuki loturik zeuden tesi batzuri gor-

putz doktrinala emateko aukera eskaini izan ez baliote: Frantziako Iraultza, nahitaez ondoren etorriko den beste iraultza askoz ere garrantzitsuago eta erabakiorrago baten iragarpen gisa; berdintasun formalaren eta errearen arteko bereizketa, azkena izanik ilusio igualitariotik ihes egiten duen bakarra; gobernu iraultzaileak herriari bere garaipena konfiskatu dioten zenbait talde jakinen interesak defendatzen, etab. Esan izan da, eta arrazoiz, delako "babe-fismo" hori ez zela asaldamendu-teknika bat besterik ("terrorismoa gehi gizarte-laguntza" (Leroy) eta berorien komunismoa ez zela banaketaren komunismora baizik iristen eta inola ere ez produktioaren komunismora.

Konklusioa

Iraultza frantziarraren interpretazioa dela eta, Frantziako eta baita Europako eskuin eta ezkerren artean mantendutako eztabaida ideologikoaren gainbegirada labur honen ondotik epaiak ezkerren aldekoa izan beharko luke argi eta garbi; interpretazio sozialista edota jakobindarra soilik, sentsibilitate marxistatik oso hurbilekoa, da unibertitateko eta ikerketako liburuen orientazioan nagusitzen dena funtsean. Baina etxea zartatzen eta pitzatzen hasia da 60ko eta batez ere 70eko hamarkadan jatorri desberdinetatik datozen joera historiografikoen eskutik: *Annales*-en eskolatik datozenak bereziki, *errebeionista* deitu korrontekoak hain zuen, ospe handiko izenak (Palmer, Godechot, Cobban, Ozouf, Richet eta batez ere Furet) esplikazio ekonomizista soilak ez bait zituen asetzen, hipotesi marxistaren klase-borrokaren eskema-zurruntasunak harri eta zur utziak eta, azken finean, Iraultzaren prozesu askoz ere konplexuagoa eta ez hain ikuspegi murriztekoa eraikitzeko irrikitzen zeudenak.

Azken aldian aipatu izenetako batzuek plazaratutako galdera berri zenbait agertzea beste asmorik gabe, esan dezagun gaur egun hedatua dagoela Iraultza atlantiarraren izendapena 1770-1870 bitartean Atlantikoaren bi uhertzetan eman diren iraultza burgesen prozesu aldibereko eta bateratzailearentzat. Badira, hala ere, iraultzaren ikuspegi bateratu horren beldurrez edo, 1789ko gertakizunetan hiru iraultza desberdinen azaleratzea ikustea nahiago dutenak (diputatuen Versailles-en, burges txikiena hirietan eta nekazariena landan) eta baita erreformismo liberala ere, hiru estamentu

horietakako bakoitzean, zenbait elitetan presente eta indarrean zegoena; baina iraultza arrakastatsu eta baketsua izan zitekeena konstituzionalismoaren lorpenarekin eta liberalismo ekonomikoaren ezarpenarekin, alferrik galdu zen Konbentzio jakobindarrarekin eta Terrorearekin, autore desberdinek istripu dramatiko, parentesi labur ('92ko abuztutik '94eko uztaileira, Robespierre-ren erorketarekin), edota Direktorioak zuzenduriko laprastada soil bezala (*déravage*) kontsideratuak.

Soboul eta Furet dira, bakoitza bere jarraitzaileekin batera, '80ko hamarkadan eztabaida interpretatibo-ideologikoan bi joera nabarmen eta elkarrengandik urrundenak suposatzen dituztenak. Oharterazi dezagun, hasiera batean ez dela erraza auresatea Bigarren Mendeurrena betetzen den urte honetan joera ezberdinen arteko match dialektiko-historikoaren emaitza zein izango den. Dena den, onartu beharra dago Soboul-en ausentzian (1982an hila), borroka nahikoa desorekatua dagoela. Furet-en eragina bestalde bete-betean dago eta espreski urte honetarako prestatutako obra-panorama zabal baten bidez bere nahirik handiena bezala Iraultza amaitutako errealtate baten gisa aurkeztea dela esan du autore horrek, egungo politikaren gain eragin zuzenik gabe, duela bi mendeko gertaerek frantses ororen ondare amankomuna suposatzen duten neurrian. Ideien haustura, errepresentazio-modu berriak, iraultza kulturala soziala adina edo gehiago, iraultzaileen erradikaltasuna guztia alda zezaketela eta oro *ex novo* sor zezaketela amestuz, horiexek izan zitezkeen Frantziako gaur egungo errealtate historikoan historiografiaren interesguneak.

Eskuinaren eta ezkeraren arteko eztabaida politikoak era guztietako tentazio zentristen aurrean amore ematen duen une batean ezin daiteke lehiaketa pasional ideologiko bat bultzatuko duen zirikadarik espero; bestalde, jadanik Mendebaldean oso nabarmena den pentsamendu eta proiektu marxistaren ondoratzea, gaur egungo perestroikak indartua, Frantzian katolikoek garai batean hain gupidagabeki kontrakoa izan zitzaizen iraultza inolako erreserbarik gabe onartu izatearekin batera, behialako ezinikusi ideologikoez sangura eta pozoia galtzea ekarri du.

Euskaratzailea: Jabier Agirre

J.G.G.

LAS IDEOLOGIAS DE LA REVOLUCION FRANCESA LES IDÉOLOGIES DE LA RÉVOLUTION FRANÇAISE

En los doscientos años que nos separan de la Revolución Francesa, este acontecimiento histórico ha sido punto de referencia inevitable de las grandes ideologías políticas del Occidente. Cada una de ellas ha hallado su objeto o aspecto revolucionario que le permitiera expresarse en sus propias utopías políticas o sociales. Incluso las revoluciones acaecidas con posterioridad han creído llevar a mejor término algunos de los ideales inacabados de aquella.

La ideología contrarrevolucionaria presenta una obra intelectual temprana, y firmas que se insertan en una tradición conservadora, atenta sobre todo a los valores permanentes del pasado: Chateaubriand, De Maistre, Lammenais, etc. Los excesos de episodios históricos posteriores aportarán, como reacción, nuevas figuras: H. Taine, por ejemplo.

El pensamiento liberal es el que ofrece un elenco más rico de autores y obras. Asume la tradición generada en la Revolución, con atención preferente a los logros positivos: Mme. de Staël, Constant, Thiers, Mignet, Lamartine, Blanc, Michelet, Tocqueville, etc. Es la izquierda francesa —nacionalista y social— que defiende el episodio revolucionario como símbolo y proyecto de Francia.

La ideología socialista retomó la memoria de la Revolución en sus aspectos más sociales. Fue Jaurès quien primero formuló la interpretación socialista de la Revolución. Siguió una brillante pléyade de historiadores: Aulard, Mathiez, Sagnac, Reinhard, Lefebvre, Labrousse, Soboul, Rudé, etc.

No ha faltado tampoco la reflexión más expresamente marxista de este hecho histórico. Ya el propio Marx había apuntado, en sus obras, abundantes observaciones al respecto, y la moderna historiografía soviética ha ido completando esa visión marxista de la Revolución, siempre con un interés directo sobre las masas marginadas y descontentas.

Estas variadas tradiciones interpretativas son objeto, en la actualidad, de revisiones de diverso signo a lo largo de los '80.

Deux cents ans nous séparent de la Révolution Française; cet événement historique a été le point de référence inévitable des grandes idéologies politiques de l'Occident. Chacune d'elles y a trouvé son objet ou aspect révolutionnaire lui permettant de s'exprimer dans ses propres utopies politiques ou sociales. De même les révolutions survenant postérieurement ont cru mener à des fins meilleures quelques uns des idéaux inachevés dans la première.

L'idéologie contre-révolutionnaire présente une oeuvre intellectuelle précoce et des noms qui s'insèrent dans une tradition conservatrice soucieuse des valeurs permanentes du passé: Chateaubriand, De Maistre, Lammenais, etc. Les abus d'épisodes historiques postérieurs apporteront comme réaction, de nouvelles figures: H. Taine, par exemple.

La pensée libérale est celle qui offre la liste la plus riche en auteurs et ouvrages. Elle assume la tradition engendrée par la Révolution avec une attention particulière dans les réussites positives: Mme. de Staël, Constant, Thiers, Mignet, Lamartine, Blanc, Michelet, Tocqueville, etc. C'est la gauche française (nationaliste et sociale) qui défend l'évènement révolutionnaire comme symbole et projet de la France.

L'idéologie socialiste a repris la mémoire de la Révolution dans ses aspects les plus sociaux. Jaurès fut le premier à formuler l'interprétation socialiste de la Révolution. Une brillante pléiade d'historiens continuèrent: Aulard, Mathiez, Sagnac, Reinhard, Lefebvre, Labrousse, Soboul, Rudé, etc.

La réflexion plus expressément marxiste n'a pas oublié ce fait historique. Le propre Marx avait noté dans ses ouvrages de nombreuses observations à ce sujet et l'historiographie moderne soviétique a complété peu à peu cette vision marxiste de la Révolution toujours avec un intérêt direct sur les masses marginales et mécontentes.